

Aký je vplyv využívania rómskeho jazyka na posilňovanie rómskej identity a na nízku vzdelanostnú úroveň rómskych žiakov ?

Úvod

Jazyk je podstatným ba až dominantným atribútom identity každého etnika, či národa. Národ bez jazyka nie je národ a jazyk bez národa či etnika je mŕtvym jazykom. Ťažko si vieme predstaviť národ bez jazyka, ako aj jazyk bez svojho nositeľa. Ved' jazyky sa aj označujú prívlastkami odvodenými od názvu národa. Táto determinácia platí univerzálne, je teda prirodzená.

Vieme, že jedným z atribútov, ktorými sa národné i etnické spoločenstvá navzájom líšia sú práve ich osobitné jazyky so všetkými svojimi regionálnymi i lokálnymi variantami. To platí aj o rómskom jazyku a jeho viac či menej odlišných dialektoch. Každý človek sa rodí nielen do istého veľmi konkrétneho socio-kultúrneho prostredia, ale tiež do prostredia jazykového, teda do prostredia materinského jazyka. A ten je dôležitý pre národnú, národnostnú i etnickú a mentálnu identifikáciu každého jednotlivca a sprevádza ho po celý jeho život. Problém jazyka je samozrejme veľmi dôležitý nielen z hľadiska nástroja komunikácie medzi ľuďmi, ale aj z hľadiska kognitívneho, teda ako nástroja poznávania, hľadania a získavania poznatkov, ich pretvárania na vedomosti, nástroja na zovšeobecňovanie nášho poznávania a jeho odovzdávania. Teda bez jazyka nie možné poznanie o svete, prírode i o ľudskej spoločnosti.

Róm je Rómom aj vtedy, keď ním nechce byť, sokonca aj keď neovláda rómsky jazyk

A/ Potreba rozvíjať jazyk

Potreba rozvíjať materinský jazyk, je prirodzenou potrebou každého ľudského spoločenstva. Ak sa má národný, resp. menšinový jazyk zachovať, je nevyhnutné ho rozvíjať vo všetkých sférach života daného spoločenstva. Jazyky aj v súčasnosti zanikajú. Údajne každé dva týždne zanikne jeden menšinový jazyk. To svedčí o pomerne rýchlej jazykovej asimilácii menšín a etník. Tento jav je aktuálnou hrozbou aj v našom európskom socio-ekonomickom a kultúrno-jazykovom priestore. Aj Európa sa integruje a to nielen geopoliticky a ekonomicky, ale i jazykovo.

Proces globalizácie sa realizuje nielen v ekonomickej sfére, či v sfére kultúry, ale tiež v oblasti jazykovej. Veľmi silný tlak anglosaskej kultúry /najmä masovej/ je sprevádzaný aj anglickou jazykovou dominanciou vo svete. Je to pravdepodobne nezvratný proces.

*Problémové je postavenie minoritných jazykov, predovšetkým marginálnych národností a etník, ktoré nemajú vlastnú štátnu identitu, ani vlastné inštitúcie a podmienky potrebné pre odborný rozvoj vlastného jazyka. A to je problém aj rómskeho jazyka. Postoje samotnej rómskej komunity k rómskemu jazyku neboli a ani nie sú jednoznačné. Pocit príslušnosti k rómskemu etniku, t. j. **ETNICKÁ SEBAIDENTIFIKÁCIA** predpokladá aj osvojenie príslušnej kultúry vrátane jazyka.*

Ak skúmame mieru zotrývania skupín Rómov na rómskom jazyku, zisťujeme, že najintenzívnejšie na ňom zotrývajú práve marginalizované komunity, ktoré v bežnej intrakomunitnej komunikácii používajú len rómsky dialekt s prímiesami slovenských i maďarských a iných nárečí. Ak skúmame, ktoré rómske deti sú v školskom systéme najmenej úspešné, sú to deti z týchto marginalizovaných, sociálne zanedbaných komunit.

Zaujímavý je aj fakt, že táto závislosť neposilňuje nijakú cieľavedomú, či efektívnu rómsku identitu. Samozrejme príčinou nie je len rómsky jazyk. Príčin je viac najmä v sociálno-ekonomickej oblasti a v oblasti postojov ku vzdelávaniu. A to je problém nie jednoduchý. Z uvedeného vyplýva, že Rómovia netvorí homogénnu skupinu, ale presne naopak.

Tu by sme mohli naznačiť isté skupiny :

1/ Istá časť príslušníkov rómskeho etnika v dôsledku dlhodobého procesu asimilácie rómsky jazyk vôbec nepoužíva, ani ho neovláda. Sú to integrovaní Rómovia žijúci v majoritnom prostredí, pracujúci v prevládajúcom majoritnom kolektíve, sú kvalifikovaní a majoritná spoločnosť ich akceptuje aj ako svojich susedov a kolegov. Táto skupina už nepociťuje potrebu ovládať rómsky jazyk, vníma ho skôr ako istú spoločenskú bariéru a ak predsa, tak len ako prvok rómskeho folklóru, ktorý sa im páči, resp. ich oslovuje a pripomína. Táto skupina aj v oblasti vzdelávania svojich detí jednoznačne odmieta zavádzanie rómskeho jazyka do základných škôl, či do predškolskej prípravy. Chcú, aby sa ich deti vzdelávali v slovenskom jazyku. Niektorí známi romológovia v tejto súvislosti tvrdia, že „Róm, ktorý nehovorí rómskym jazykom, už nie je Róm.“ /Mateo Maximoff, Yan Hancock/.

*2/ inú skupinu tvoria tí, ktorí boli vychovávaní v detských domovoch, teda v úplne inom (nerómskom) prostredí, resp. detí zo zmiešaných manželstiev. Títo síce vedia, že majú rómsky pôvod (aj keď mnohí ho nechcú), ale v značnej miere cudzia, resp. neznáma je im rómska kultúra a ešte viac rómsky jazyk. Samozrejme ani v jednom a ani v druhom prípade netreba zovšeobecňovať, pretože v jednotlivých prípadoch to môže byť aj ináč. Avšak ich postoj k zavádzaniu rómskeho jazyka ako vyučovacieho jazyka do základných škôl je v mnohých prípadoch odmietavý. **No práve v tejto skupine sú jednotlivci, ktorí dosiahli napr. vysokoškolské vzdelanie,** prešli zložitými životnými skúsenosťami často veľmi osobitými, poznamenanými odmietaním zo strany majority, nechotou včleniť sa do marginalizovaného prostredia rómskych osád, osamelosťou a hľadaním domova.*

*3/ Rómovia žijúci v podmienkach segregovaných rómskych osád /nielen na východnom Slovensku/, ktorí komunikujú predovšetkým v rómskom jazyku, resp. jeho lokálnej podobe, charakteristickej masívnym prienikom slov z nerómskej jazykovej proveniencie, najmä zo slovenských, maďarských a rusínskych nárečí. **Ale ani tu nie je podpora pre využívanie rómskeho jazyka vo výchovno-vzdelávacom procese veľká. Skôr nie je žiadna.***

Prieskum, ktorý som v tejto oblasti urobil na vybranej vzorke 30 základných škôl, ktorú sú začlenené v národnom projekte „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzií marginalizovaných rómskych komunit“ ukázal, že rómsky jazyk ako pomocný jazyk je v základných školách veľmi málo využívaný. Uvedli to iba 4 základné školy.

Príčiny, ktoré uviedli riaditelia týchto základných škôl sú nasledovné :

- **Rómski žiaci údajne dobre ovládajú slovenský jazyk** (čo ma dosť prekvapilo ! Ak je to pravda, potom by nemali mať problém v osvojovaní si učiva, ale výsledky, ktoré vykazujú sú opačné...) Tu vidím problém !!!
- **Rómski rodičia si neželajú, aby sa ich detí vzdelávali v rómskom jazyku a tento jazyk odmietajú používať, ako podporný jazyk vo vzdelávaní svojich detí...** tento fakt reálne existuje a myslím, že je pozostatok obdobia v ktorom bol rómsky jazyk podceňovaný, ironizovaný a keď nebolo žiaduce, aby sa používal mimo rómskej komunity, ale podobný postoj majú aj rodičia žiakov iných menšín na Slovensku.
- Väčšina riaditeľov ZŠ uvádza, že **učitelia ani ostatní zamestnanci školy rómsky jazyk neovládajú**. Jediní, ktorí sú schopní komunikovať v rómskom jazyku sú (rómski) pedagogickí asistenti učiteľa. Tých však na mnohých základných školách niet.
- **Rómsky jazyk je v základných školách najčastejšie používaný napr. pri nacvičovaní kultúrnych programov, najmä rómskych piesní. Problém používania rómskeho jazyka, ako podporného jazyka pri vzdelávaní žiakov najmä v 1. ročníku ZŠ reflektuje aj národný projekt „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunit“, najmä v rámci programu celodennej výchovnej starostlivosti „CVS“.** V súvis s tým som urobili malý prieskum na 29 základných školách zapojených v národnom projekte v ktorom som zadal riaditeľom a riaditeľkám základných škôl otázku: - **využívajú vaši učitelia vo výchovno-vzdelávacej práci s rómskymi žiakmi rómsky jazyk, ako podporný jazyk ?**
  - **ZÁVERY :**
  - **Na základe zistených faktov, ako aj vlastných poznatkov považujem za potrebné poukázať na niekoľko aspektov, ktoré by sme v našich úvahách a z nich plynúcich záverov nemali prehliadať:**
    - **a/ rómsky jazyk, ako základný identifikačný atribút v ktorom sa odráža kultúra aj história národa, rovnako bez ktorého si nevieme predstaviť budúci vývoj rómskeho národa – je potrebné rozvíjať, kultivovať, zušľachťovať predovšetkým v oblasti rómskej kultúry, v písomnom aj orálnom prejave,**
    - **b/ rómsky jazyk v tej kvalitatívnej forme v akej v súčasnosti je, môže plniť viac menej len komunikatívnu funkciu, ale aj tu narážame na problémy spojené s jeho dialektami,**
    - **c/ z vyššie uvedeného vyplýva aj obmedzené využívanie rómskeho jazyka napr. vo výchovno-vzdelávacom procese v škole,**
    - **d/ čo je v tejto oblasti výchovy a vzdelávania veľmi dôležité, je to, že rómske deti /žiaci/, ak chceme aby boli v školskom systéme SR úspešní, bezpodmienečne musia v potrebnej miere zvládnuť vyučovací jazyk – teda jazyk slovenský.**
    - **e/ nízka vzdelanostná úroveň rómskych žiakov je produktom predovšetkým sociálnych podmienok a nedostatočnej znalosti vyučovacieho jazyka, tiež segregovaného spôsobu života v marginalizovanom sociálnom – až asociálnom prostredí v dôsledku čoho je školské prostredie týmto deťom cudzie až nepriateľské a požiadavky školy veľmi náročné. O tom je zbytočne diskutovať.**
    - **ef/ v týchto súvislostiach je potrebné intenzívne pracovať s rodičmi i rómskou komunitou najmä v marginalizovanom prostredí. Týmto procesom prešli napr. aj Rusíni**

a Ukrajinci. Rusínski a ukrajinski rodičia vyžadujú pre svoje detí v školách slovenský jazyk ako vyučovací a rusínsky či ukrajinsky jazyk a literatúru ako jeden z učebných predmetov. Vychádzajú pri tomto rozhodovaní z praktických potrieb, t.j., aby žiaci mali možnosť uplatnenia sa v štúdiu i v praktickom živote na území celého štátu. Tento aspekt je rovnako dôležitý aj v našom prípade a bolo by vážnou chybou to neakceptovať.

- *V závere by som rád upozornil, že úloha jazyka v procese výchovy a vzdelávania musí byť vnímaná cez objektívne potreby žiaka, ktorému má uľahčovať prístup k poznaniu, k úspešnosti vo vzdelávacom systéme a tiež aj k jeho uplatneniu v praktickom živote a na trhu práce. Tu nie je miesto pre nejaké politizovanie, či pre nejaké subjektivistické záujmy jednotlivcov.*

Tab. : ZŠ v prieskume o používaní RJ ako pomocného jazyka v škole

	ZŠ	využíva pravidelne	využíva čiastočne	vôbec nevyužíva
1.	Šárovce			nie
2.	Podolinec		v mimošk. činnosti áno	
3.	Kružlová			nie
4.	Lomnička		v mimošk. činnosti áno	
5.	Drahňov		Neovládajú RJ	nie
6.	Ľubica		áno,ako pomocný jazyk	
7.	Marhaň			nie
8.	Bijacovce			nie
9.	Poltár		Neovládajú RJ	nie
10.	Lubeník			nie
11.	Matejovce			nie
12.	Budkovce			nie
13.	Fričovce			nie
14.	Rim. Sobota, Dúžavská cesta		Len maďarsky	nie
15.	Markušovce			nie
16.	Blatné Remety		učia sa o róms. kultúre	nie
17.	Hermanovce		medzi sebou áno v RJ	nie
18.	Stráne pod Tatrami			Nie, rodičia nechcú
19.	Svinia			nie
20.	Hniezdne		áno, je potrebný slovník	
21.	Kyjov			nie
22.				
23.	Markušovce			nie
24.	Blatné Remety		učia sa o róms. kultúre	nie
25.	Jarovnice		Áno, využívajú	
26.	Lovinobaňa		Veľmi dobre ovládajú SJ	nie
27.	Šamudovce		Neovládajú RJ	nie